

О. І. Ледвій

Навчально-науковий інститут права та психології
 Національного університету «Львівська політехніка»,
 аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права
 olenka3555@ukr.net

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ ЯК ВИДУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

© Ледвій О. І., 2019

Стаття присвячена дослідженню страхування як виду підприємницької діяльності, що становить професійний захист майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, за рахунок коштів яких відбувається формування грошових фондів, призначених для покриття матеріальних збитків, пов'язаних з настанням певних подій. Ефективна, фінансово стабільна система страхування захищає суспільство від багатьох соціальних потрясінь, стимулює ділову активність, покращує інвестиційний клімат, сприяючи економічному зростанню в державі загалом.

Ключові слова: страхування; страхова діяльність; адміністративно-правове регулювання.

Е. И. Ледвий

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СТРАХОВАНИЯ КАК ВИДА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена исследованию страхования как вида предпринимательской деятельности, который являет профессиональную защиту имущественных интересов физических и юридических лиц, за счет средств которых происходит формирование денежных фондов, предназначенных для покрытия материальных убытков, связанных с наступлением определенных событий. Эффективно работающая, финансово стабильная система страхования защищает общество от многих социальных потрясений, стимулирует деловую активность, улучшает инвестиционный климат, способствуя экономическому росту государства в целом.

Ключевые слова: страхование; страховая деятельность; административно-правовое регулирование.

О. I. Ledviy

post-graduate student of the department of administrative and information law
 Educational and Scientific Institute of Law and Psychology
 Lviv Polytechnic National University

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF INSURANCE AS A TYPE OF ENTERPRISE ACTIVITY

The article is devoted to the study of insurance as an entrepreneurial activity, which is a professional protection of property interests of individuals and legal entities, at the expense of which funds are formed cash funds intended to cover material losses associated with the onset

of certain events. An efficient, financially stable insurance system protects the society from many social shocks, stimulates business activity, improves the investment climate, contributing to economic growth in the state as a whole.

Key words: insurance; insurance activity; administrative-legal regulation.

Постановка проблеми. Необхідно зауважити, в сучасних умовах розвитку суспільства держава має бути зацікавлена в максимальному поширенні добровільної форми страхових відносин в суспільстві, оскільки масове страхування істотно знижує бюджетні витрати на покриття збитків від різного роду непередбачених подій катастрофічного характеру (стихійні лиха, екологічні та техногенні катастрофи тощо), крім того, створює досить значний інвестиційний ресурс у вигляді страхових фондів, який може використовуватися для вкладень у базові галузі народного господарства і перспективні сфери підприємницької діяльності. З цих причин страхування в багатьох країнах світу визнано стратегічним сектором економіки, що обумовлює досить жорстке правове регулювання цього виду діяльності, з одного боку, і державну підтримку – з іншого.

Однак для того, щоб залучити кошти населення в страховий сектор, необхідно істотно підвищити рівень довіри до страхових компаній, забезпечити їх фінансову стійкість і мінімізувати зловживання і шахрайські дії на ринку страхових послуг. Страхування повинно стати доступним, вигідним і надійним способом вкладення вільних грошових коштів. Це завдання можна вирішити за допомогою державного адміністративно-правового регулювання страхової діяльності, шляхом введення і вдосконалення існуючих дозвільних режимів.

Стрімкий розвиток страхового сектора економіки України припадає на кінець ХХ ст., що було пов'язано з економіко-політичними перетвореннями в державі, скасуванням державної монополії на страхову справу, переходом на ринкову форму господарювання і структурними перетвореннями в економіці, які значно збільшили ризики у виробництві і промисловості, а також істотно послабили фінансову захищеність населення в порівнянні з планово-розподільчою економікою. Водночас, необхідно визнати, що в Україні страховим забезпеченням охоплюється лише 15–18 % соціальних і підприємницьких ризиків. Масове страхування існує тільки в обов'язковій формі, оскільки ця форма страхування не враховує бажання страховиків і їх потенційних клієнтів, а нав'язується суспільству державою. У той же час обов'язкове страхування не може захистити суспільство від усіх ризиків, воно лише забезпечує мінімальний рівень захисту.

Грамотна і послідовна політика державного регулювання банківської діяльності дозволила значною мірою підвищити рівень довіри населення до вітчизняних банківських інститутів, результатом чого стало стрімке зростання банківських вкладів. Звісно ж, що і в страхуванні можливо досягти таких же результатів, детально пропрацювавши механізми адміністративного впливу на страховиків. Усе сказане надає особливого значення проблемам адміністративно-правового регулювання страхової діяльності.

Аналіз дослідження проблеми. На сучасному етапі розвитку юридичної науки можна говорити про відсутність комплексних наукових досліджень адміністративно-правового регулювання страхової діяльності. Водночас необхідно зауважити, що загальнотеоретичні питання страхування як правової та економічної категорії досить детально досліджені вітчизняною наукою.

Правова наука традиційно відносила страхування до приватноправових галузей (підгалузей, інститутів), що зумовило загальну спрямованість досліджень норм страхового права. Основні праці зі страхування присвячені цивільно-правовій природі страхових правовідносин і не завжди враховують їх публічно-правову складову. Публічні відносини в сфері страхування вивчалися фрагментарно, в основному в рамках фінансового права.

У той же час є неможливим обмежувати регулювання публічної складової страхових відносин фінансовим правом. Досить великий масив норм, що регулюють страхування, має

адміністративно-правову природу. Однак необхідно визнати, що сутність страхових відносин адміністративного характеру, їх структура, зміст і обсяг сьогодні практично не досліджені у вітчизняній правовій науці.

Мета статті полягає у дослідженні окремих аспектів адміністративно-правового регулювання страхової діяльності як системного правового інституту та визначити принципи такого регулювання.

Виклад основного матеріалу. Стаття 1 Конституції України проголосила Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [1].

Декларування соціального принципу на рівні Основного закону держави разом з відмовою від планово-адміністративної системи господарювання дозволяє говорити про включеність нашої держави у загальносвітову тенденцію соціалізації ринкової економіки, що почалася в другій половині ХХ ст. Цей процес характеризується активним поєднанням ринкових методів господарювання з державним регулюванням економіки з метою збільшення її соціальної спрямованості. Соціальна економіка – це господарство, свідомо орієнтоване на розвиток особистості і соціального прогресу [2].

Основна мета діяльності держави в соціальній ринковій економіці полягає в підтримці соціально-економічної стабільності, в забезпеченні максимально високого рівня добробуту, соціального прогресу, в збереженні громадських цінностей на основі економічної свободи, конкуренції і приватної ініціативи. У соціальній ринковій економіці такі макроекономічні цілі, як досягнення певного рівня зайнятості, стабілізація цін, зниження інфляції, рівновагу економіки, які традиційно в змішаній економіці покладаються на державу, доповнюються соціальними цілями. Отже, економічна діяльність держави в соціальній ринковій економіці спрямована на усунення недосконалостей ринку, надання йому соціальної спрямованості, а не на ліквідацію ринкових відносин як таких [3].

Основне завдання соціальної політики – формування ефективної системи соціального захисту. У будь-якій державі, незалежно від економічної формації, держава тією чи іншою мірою здійснює функцію соціального захисту населення. Ступінь і широта підтримки визначаються і рівнем економічного розвитку держави, і традиціями лібералізму або патерналізму в конкретній державі, політичними концепціями правлячої партії. Очевидно, що в соціальній ринковій економіці функція захисту населення стає для держави пріоритетною.

Соціальний захист населення – це система державних заходів, що гарантують населенню його права в соціальній сфері (рівень життя, споживання і обслуговування) [4]. Одним із таких заходів є страхування.

Соціальна значимість страхування проявляється в тому, що страховий випадок означає для страхувальника катастрофічну подію в його господарстві, а для економіки держави страховий випадок означає розрив в ланцюжку виробництва і відтворення. Тому нещастя, що зачіпає конкретного страхувальника, є соціально значущим для всієї економіки загалом. Страхування дозволяє досить швидко відновити порушений страховим випадком майновий стан страхувальника, а значить, відновити зруйнований зв'язок у відтворенні. Отже, в нормальному функціонуванні страхового механізму зацікавлений і кожен із страхувальників, і держава.

Характерним прикладом може слугувати страхування банківських депозитів. Банкрутство банку негативно відображається на ліквідності його клієнтів, які неминуче несуть матеріальні втрати. Тому банкрутство одного досить великого банку може спричинити за собою системну кризу, викликану ланцюжком неплатежів господарюючих суб'єктів. Крім того, банкрутство одного банку може спровокувати масові вилучення вкладів з інших банків, що також негативно відображається на банківській і грошово-кредитній системах загалом.

Цих несприятливих наслідків можна якщо не уникнути, то значною мірою мінімізувати їх шляхом створення системи страхування банківських депозитів. Такі системи передбачають створення спеціального грошового фонду за рахунок відрахувань банків, що входять в систему, з якого, до процедури банкрутства і відкриття ліквідаційної процедури, проводяться виплати клієнтам (вкладникам) збанкрутілого банку. Створення подібних систем не тільки позитивно позначається на банківській системі, а й забезпечує безперербійне функціонування системи розрахунків (платежів), підвищує стійкість господарських зв'язків, сприяє зростанню ліквідності господарюючих суб'єктів, а також стимулює акумуляцію коштів в кредитних організаціях і можливість їх інвестування в виробництво[5].

Поряд із соціальними, – страхування виконує також й економічні функції. В економічній літературі традиційно виділяються чотири економічні функції страхування:

1. Ризикова функція – визнається основною і виражається у відшкодуванні збитку за ризиком при настанні страхової події. В рамках дії ризикової функції відбувається перерозподіл грошової форми вартості серед учасників страхування.

2. Попереджувальна функція – виражається у фінансуванні за рахунок частини коштів страхового фонду необхідних заходів щодо зменшення страхового ризику.

3. Ощадна функція – проявляється тільки в особистому страхуванні при укладанні довгострокових договорів страхування життя або працездатності. Страхові внески, що сплачуються страхувальником, накопичуються в страховій компанії до настання певного строку, а потім виплачуються у вигляді страхової суми.

4. Контрольна функція – проявляється у забезпеченні виключно цільового формування і використання коштів страхового фонду.

У зв'язку з зазначеними функціями особливо слід підкреслити, що страхова система, так само як і банківська, може виконувати так звану «ощадну» функцію. Це відбувається тоді, коли страхування використовується як засіб забезпечення захисту не тільки особистих і майнових втрат, а й самих грошових коштів, вкладених як страхові платежі. Ощадна функція найбільш характерна для страхування на випадок, коли особа, наприклад, досягає непрацездатного віку. При цьому категорії страхування найбільшою мірою властива функція накопичення, обумовлених договором страхових сум в їх грошовому вираженні.

Отже, можна помітити певну схожість між діяльністю кредитних і страхових організацій. Сьогодні в Україні діють як фінансові установи страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, а також пайові та інші інвестиційні фонди. Причому всі ці установи в процесі своєї діяльності залучають кошти фізичних осіб в різних формах, що зближує їх з кредитними організаціями.

Однак на відміну від діяльності кредитних організацій існування страхування обумовлено економічною необхідністю суспільства мати резервні фонди для ліквідації негативних наслідків непередбачених явищ і випадковостей. Отже, основне завдання страхування полягає в захисті майнових інтересів і юридичних, і фізичних осіб.

Звичайно, страхування є не єдиним інструментом соціального захисту. Поряд зі страхуванням елементом соціального захисту є соціальна допомога. Соціальна допомога в системі інструментів соціального захисту населення відіграє допоміжну роль, оскільки вона не має постійного характеру і не поширюється на всіх, хто потребує соціального утримання та підтримки. Вона є тимчасовою і адресною, її надання вимагає дотримання численних умов і особливо формалізованого порядку (заявний характер, обов'язковість про перевірку наявності обґрунтованості вимог).

Слід зауважити, що сьогодні в Україні поступово розпочинається змінюватися політика держави в сфері забезпечення соціального захисту населення. Держава зацікавлена у тому, щоб недержавні страхові компанії залучали кошти населення і організацій для утворення децентралізованих фондів з метою відшкодування збитків, завданих фізичним та юридичним особам, не за рахунок бюджетних коштів, а саме за рахунок страхових фондів.

При цьому держава вирішує завдання не тільки створення страхових резервів з метою захисту своїх громадян і підприємств, а й залучення в обіг тимчасово вільних коштів населення і організацій, а також отримання нових джерел податкових надходжень до бюджету. Крім того, акумульовані страховиками страхові резерви є важливим внутрішнім джерелом інвестицій в економіку країни.

Стаття 2 Закону України «Про страхування» передбачає, що страховиками, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, є:

– фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, та інших особливостей, передбачених цим Законом, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності;

– зареєстровані Уповноваженим органом відповідно до цього Закону та законодавства України постійні представництва у формі філій іноземних страхових компаній, які також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Страховиками-нерезидентами вважаються фінансові установи, що створені та мають ліцензію на провадження страхової діяльності відповідно до законодавства тих іноземних держав, у яких вони зареєстровані.

Забороняється здійснювати страхову діяльність на території України страховиками-нерезидентами, крім таких видів страхової діяльності:

– виключно із страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів;

– перестрахування;

– страхове посередництво, таке як брокерські та агентські операції стосовно: перестрахування, виключно із страхуванням ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів;

– допоміжні послуги із страхування, такі як консультаційні послуги, оцінка актуарного ризику та задоволення претензій [6].

Терміни «страховик», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Отже, для здійснення страхової діяльності необхідна наявність ліцензії.

Необхідно зазначити, що термін «страхування» найчастіше розглядається і як економічна категорія, і як правова.

Як економічна категорія страхування обумовлено соціально-економічними потребами суспільства, становить сукупність відповідних економічних суспільних відносин, що виникають в процесі створення, розподілу і використання різноманітних цільових фондів суспільства, і в грошовій, і в матеріальній формі [7, с. 124].

Страхування як правова категорія становить сукупність урегульованих правовими нормами суспільних правовідносин щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні відповідних подій (страхових випадків) за рахунок грошових коштів, що формуються з оплачуваних ними страхових внесків [8].

У науковій літературі вказується на унікальність страхового механізму, яка полягає в тому, що страхування виконує не тільки функцію економічного і соціального захисту страхувальників, але й дозволяє вирішувати макроекономічні завдання держави [9–11]. У країнах з ринковою економікою страхування визнається стратегічним сектором економіки.

По-перше, страхові послуги необхідні для ефективного функціонування приватної власності. Підприємницька діяльність завжди пов'язана з ризиком, тому страхування підприємницьких ризиків дозволяє господарюючим суб'єктам захистити своє фінансове становище, тим самим сприяючи забезпеченню стабільності економічних зв'язків, що, природно, позитивно впливає на стан економіки загалом і забезпечує планомірне зростання народного господарства. З іншого боку, фінансова стабільність в економіці гарантує соціальну стабільність у суспільстві. По-друге, страхування знижує фінансове навантаження на державний бюджет, за рахунок коштів якого відшкодовується збиток завданий різними природними і техногенними катастрофами. По-третє, страхові фонди є одним з найбільш зручних джерел інвестицій. По-четверте, як зазначалося вище, соціальне страхування виконує функцію соціального захисту населення.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що сьогодні існує очевидна проблема залучення інвестицій, необхідних для економічного зростання держави. Суттєвим джерелом таких інвестицій є заощадження населення, мобілізація яких відбувається і шляхом купівлі цінних паперів, і через фінансові установи, які здійснюють первинну акумуляцію заощаджень.

Безумовно, значна роль в цьому процесі належить комерційним банкам, але поряд з ними функцію залучення грошових коштів населення виконують і страхові компанії, недержавні пенсійні та інвестиційні фонди. У сучасних розвинених країнах питома вага грошових коштів, залучених фінансовими установами трьох названих категорій, постійно збільшується.

Отже, державне регулювання страхової діяльності має мати на меті розвиток масового добровільного страхування шляхом створення умов, що забезпечують стабільне фінансове становище страховиків, посилення їх відповідальності за невиконання умов договору страхування, стимулювання розширення видів страхових послуг і підвищення їх якості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.
2. Долішній М. Регіональна соціально-економічна політика. *Регіональна економіка*. 1997. № 2. С. 16–27.
3. Фінансове право України. Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький; за ред. М. П. Кучерявенка. К.: Юрінком Інтер, 2004. 320 с.
4. Орлюк О. П. Фінансове право: [навч. посібник]. К.: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.
5. Бліхар М. М. Особливості адміністративно-правових засад регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Правова система в умовах розвитку сучасної державно-правової реальності: генезис та напрями вдосконалення*: матер. XVI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 11 квіт. 2014 р.). Тернопіль: Терно-граф, 2014. С. 99–104.
6. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.
7. Финансовое право: учебник. Под. ред. Н. И. Грачева, Г. П. Толстопятенко. М., 2003. С. 124.
8. Финансовое право. Отв. ред. Н.И. Химичева. М., 2000. С. 500.
9. Адміністративне право: конспект лекцій. Уклад.: Л. В. Єрофеев. Харків: Харківський нац. авто.-дор. ун-т, 2015. 134 с.
10. Маріц Д. О. Відшкодування моральної шкоди у договорах обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. *Часопис Київського ун-ту права*. 2013. № 2. С. 169–171.
11. Бортник Н. П., Єсімов С.С. Адміністративно-правові відносини у сфері обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія. Юридичні науки. 2015. № 825. С. 9–17.

REFERENCES

1. *Konstytutsiia Ukrainy*. [Constitution of Ukraine] Pryiniata Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy 28 chervnia 1996 roku. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. No. 30. P. 141.
2. Dolishnii M. *Rehionalna sotsialno-ekonomichna polityka* [Regional socio-economic policy.]. Rehionalna ekonomika. 1997. No. 2. P. 16–27.
3. *Finansove pravo Ukrainy* [Financial Law of Ukraine]. H. V. Bekh, O. O. Dmytryk, I. Ye. Krynytskyi; za red. M. P. Kucheriavenka. K.: Yurinkom Inter, 2004. 320 p.
4. Orliuk O. P. *Finansove pravo* [Financial Law]: [navch. posibnyk]. K.: Yurinkom Inter, 2003. 528 p.
5. Blikhar M. M. *Osoblyvosti administratyvno-pravovykh zasad rehuliuвання investytsiinoi diialnosti v Ukraini* [Features of administrative and legal principles of regulation of investment activity in Ukraine]. Pravova systema v umovakh rozvytku suchasnoi derzhavno-pravovoi realnosti: henezys ta napriamy vdoskonalennia: mater. KhVI Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Ternopil, 11 kvit. 2014 r.). Ternopil: Ternohraf, 2014. P. 99–104.
6. *Pro strakhuvannia* [About insurance]: Zakon Ukrainy vid 7 bereznia 1996 roku No. 85/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. No. 18. P. 78.
7. *Fynansovoe pravo* [Financial Law]: uchebnyk. Pod. red. N. Y. Hracheva, H. P. Tolstopiatenko. M., 2003. P. 124.
8. *Fynansovoe pravo*. [Financial Law] Otv. red. N. Y. Khymycheva. M., 2000. P. 500.
9. *Administratyvne pravo*: [Administrative Law] konspekt leksii. Uklad.: L. V. Yerofeienko. Kharkiv: Kharkivskiy nats. avto.-dor. un-t, 2015. 134 p.
10. Marits D. O. *Vidshkoduvannia moralnoi shkody u dohovorakh oboviazkovoho strakhuvannia tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti vlasnykiv nazemnykh transportnykh zasobiv*. [Compensation for non-pecuniary damage in contracts of compulsory civil liability insurance of owners of land vehicles] Chasopys Kyivskoho un-tu prava. 2013. No. 2. P. 169–171.
11. Bortnyk N. P., Yesimov S. S. *Administratyvno-pravovi vidnosyny u sferi oboviazkovoho strakhuvannia tsyvilnoi vidpovidalnosti vlasnykiv transportnykh zasobiv*. [Administrative-legal relations in the field of obligatory insurance of civil liability of owners of vehicles] Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». Seriia. Yurydychni nauky. 2015. No. 825. P. 9–17.

Дата надходження: 08.02.2019 р.